

Ο ΨΑΛΜΟΣ ΡΛΣΤ΄(136) ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ Ο΄ ΚΑΙ

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ

Κατά την περίοδο της Μεγάλης Τεσσαρακοστής, συχνά ψάλλεται στις ακολουθίες της Εκκλησίας μας ένας Ψαλμός, μια δέηση του ιουδαϊκού λαού στο Θεό. Πρόκειται για τον ψαλμό ρλστ΄(136) κατά τους Ο΄, ιστορική βάση του οποίου είναι η κατάκτηση της Ιερουσαλήμ και η αιχμαλωσία των Ιουδαίων από τους Βαβυλώνιους.

Η ιστορία του βιβλικού Ισραήλ είναι γραμμένη με μελανά χρώματα, καθώς, αν και ήταν ο εκλεκτός λαός του Θεού, απιστούσε απέναντι σε Αυτόν. Η θλιβερή διαπίστωση, στην οποία αναπόφευκτα οδηγείται κάθε αναγνώστης της Παλαιάς Διαθήκης, είναι ότι η στάση του Ισραήλ, κατά το μεγαλύτερο μέρος του ιστορικού του βίου, δεν ήταν αυτή που όφειλε, σύμφωνα με τους όρους της διαθήκης του με το Θεό: δεν έμενε πιστός σε Αυτόν, τη λατρεία Του και την τήρηση των εντολών Του. Με κάθε αφορμή, ο Ισραήλ κατέφευγε στη λατρεία ειδώλων ή ψεύτικων θεών. Το κατόντημα αυτό με πολύ αυστηρό τρόπο στηλίτευαν όλοι σχεδόν οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης, με χαρακτηριστικό εκπρόσωπό τους τον Ωσηέ¹. Κάποιοι προφήτες, μάλιστα, χρησιμοποιούσαν πολύ σκληρή γλώσσα, όπως ο Ιεζεκιήλ². Λόγω της απιστίας του Ισραήλ, ο Θεός τον εγκατέλειπε και τον άφηνε, κατά καιρούς, να νικηθεί από τους κατακτητές του. Αυτό γινόταν για να συνειδητοποιήσει ο λαός αυτός το μέγεθος και τον τραγικό βαθμό της αποστασίας του, να μετανοήσει και να επιστρέψει προς Κύριον.

Η σημαντικότερη ήττα του βιβλικού Ισραήλ λόγω της αποστασίας του, ήταν η αιχμαλωσία του στη Βαβυλώνα. Το 586 π.Χ., ο Βαβυλώνιος μονάρχης Ναβουχοδονόσορ, κατέκτησε την Ιερουσαλήμ, συνέλαβε το βασιλιά της Σεδεκία, φόνευσε ενώπιόν του τους δύο υιούς του και τον απήγαγε αιχμάλωτο στη Βαβυλώνα, αφού πρώτα τον τύφλωσε³. Κάθε κτίριό της Ιερουσαλήμ πυρπολήθηκε και η πόλη ερημώθηκε. Ο ναός του Σολομώντα καταστράφηκε ολοσχερώς. Τα ιερά σκεύη, τα λατρευτικά του αντικείμενα και ό,τι άλλο πολύτιμο υπήρχε, λεηλατήθηκαν και μεταφέρθηκαν στη Βαβυλώνα. Τα τείχη της Ιερουσαλήμ κατεδαφίστηκαν, ενώ μεγάλο μέρος του λαού της μεταφέρθηκε αιχμάλωτο στη γη των κατα-

1. Έζησε το δεύτερο μισό του 8^{ου} π.Χ. αι.. Χαρακτηριστικό της θεολογικής του διδασκαλίας είναι ότι παρουσιάζει τη σχέση του Θεού με τον Ισραήλ σαν συζυγική σχέση. Ο Ισραήλ είναι η άπιστη στο σύζυγό της (το Θεό) γυναίκα, ο Οποίος θρηνεί για την κατόντητα της. [Καλαντζάκης (2006), 683-94].

2. Έζησε το πρώτο μισό του 6^{ου} π.Χ. αι. [Παπαδόπουλος (2001), 135-40]. Χρησιμοποιεί σκληρή γλώσσα στην κριτική του κατά του λαού του Ιούδα για την απιστία του στο Θεό, με αποκορύφωμα το 16^ο κεφάλαιο του βιβλίου του.

3. Δ΄ Βας. Κεφ. 25.

κτητών του.

Ο Ψαλμός ρλστ' διηγείται αυτήν την πικρία των αιχμαλώτων Ιουδαίων στη Βαβυλώνα, τη νοσταλγία της πατρίδας τους Ιερουσαλήμ και τη θλίψη τους, όταν τους ζητήθηκε από τους φύλακές τους να ψάλλουν ύμνους στο Θεό τους (στιχ.1-3), πράγμα αδύνατο γι' αυτούς σε ξένη χώρα (στιχ.4). Η ανάμνηση της Ιερουσαλήμ ήταν παρηγοριά για τον αιχμάλωτο λαό - το ίδιο και η ελπίδα της επιστροφής του στην πατρίδα (στιχ. 5-6). Ο Ψαλμός κατακλείεται με την αναφορά στα εγκλήματα των Εδωμιτών έναντι στον ιουδαϊκό λαό, κατά την περίοδο της κατάκτησης της Ιερουσαλήμ και την παράκληση του ψαλμοδού στο Θεό για την τιμωρία των εχθρών του λαού Του (στίχ. 7-9)⁴.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΤΟΥ ΨΑΛΜΟΥ ΡΛΣΤ'⁵

1 (Ψαλμός) του Δαβίδ.

Στα ποτάμια της Βαβυλώνας, εκεί καθίσαμε και κλάψαμε όταν θυμόμαστε τη Σιών.

2.Στις ιτιές που ήταν στο μέσο κρεμάσαμε τα (μουσικά) όργανά μας⁶

3.Γιατί εκεί μας ζήτησαν αυτοί που μας αιχμαλώτισαν (να ψάλλουμε) ωδές⁷ και οι απαγωγείς μας ύμνο⁸. «Ψάλτε, μας » (έλεγαν) «από τους ύμνους της Σιών».

4.Πώς να ψάλλουμε τον ύμνο του Κυρίου σε ξένη χώρα;

5.Αν σε λησμονήσω Ιερουσαλήμ, να ξεραθεί η δεξιά μου.

6.Να κολλήσει η γλώσσα μου στο λάρυγγά μου, αν δεν σε θυμάμαι, αν δεν θέσω την Ιερουσαλήμ στο πιο ψηλό σημείο της χαράς μου.

7.Θυμίσου Κύριε τους Εδωμίτες, την ημέρα της Ιερουσαλήμ,

όταν λέγανε «Κατεδαφίστε την, γκρεμίστε μέχρι τα θεμέλιά της».

8.Θυγατέρα της Βαβυλώνας, εσύ η ταλαίπωρη⁹,

4.Καϊμάκης (2001), 171,174.

5.Το κείμενο του ψαλμού κατά τη μετάφραση των Ο', το επίσημο κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης που χρησιμοποιεί η Εκκλησία μας, υπάρχει ήδη στην ιστοσελίδα της ενορίας μας, για κάθε ενδιαφερόμενο. Η μετάφραση του ψαλμού είναι δική μας, όπως και οι επισημάνσεις των διαφορών μεταξύ του εβραϊκού κειμένου και αυτού των Ο'.

6.Τις άρπες μας κατά το εβραϊκό, .

7.Ύμνους κατά το εβραϊκό.

8. Χαρά κατά το εβραϊκό.

9.Η λέξη λείπει από το εβραϊκό, που αναφέρει που θα χαθείς.

μακάριος (είναι) αυτός που θα σου ανταποδώσει τις δυστυχίες που εσύ προξένησες σ' εμάς.

9.Μακάριος (είναι) αυτός που θα συλλάβει τα νήπιά σου και θα τα συντρίψει πάνω στο βράχο.

ΒΑΣΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ - ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στίχος 1 :

Οι αιχμάλωτοι στη Βαβυλώνα Ιουδαίοι, συνήθιζαν να συγκεντρώνονται σε τοποθεσίες κοντά στους ποταμούς Τίγρη και Ευφράτη¹⁰ ή ακόμη και σε κανάλια ποτίσματος των αγρών¹¹ για να υμνήσουν το Θεό τους. Αυτό βέβαια γινόταν με τον τρόπο που τους ήταν δυνατό στις συνθήκες της αιχμαλωσίας. Μην ξεχνάμε, ότι μετά την καταστροφή της Ιερουσαλήμ από το βασιλιά της Βαβυλώνας Ναβουχοδονόσορα το 586 π.Χ., ο ναός του Σολομώντα - μοναδικός τόπος λατρείας του Θεού κατά τις ιουδαϊκές αντιλήψεις - δεν υπήρχε πλέον. Είναι πιθανό, οι ημέρες που οι Ιουδαίοι μαζεύονταν στις όχθες των καναλιών της Βαβυλώνας, να ήταν συνδεδεμένες με την επέτειο της αιχμαλωσίας τους. Για τον λόγο αυτό οι ημέρες αυτές ήταν αφορμές για θρήνους και κλάματα. Συνοδεύονταν όμως και από την ανάμνηση των ευτυχισμένων ημερών, που σχετίζονταν με την πόλη της Σιών, δηλαδή την Ιερουσαλήμ¹². Η ανάμνηση της πατρίδας Ιερουσαλήμ, ήταν και η μοναδική αιτία παρηγοριάς για τον αιχμάλωτο ιουδαϊκό λαό. Προφήτες, εξάλλου, όπως ο Ιερεμίας, είχαν επιχειρήσει με τη διδασκαλία τους, να αναπτερώσουν τις ελπίδες του, θυμίζοντάς του την ιερή πόλη, με την παρηγοριά της ελπίδας της επιστροφής στα πάτρια εδάφη της¹³. Ο Ευθύμιος Ζιγαβηνός εδώ, παρατηρεί ότι ο Θεός, όπως έκανε και με τους Ιουδαίους, οδηγεί σε επίγνωση όσους δεν συναισθάνονται το μέγεθος των ευεργεσιών Του και παραχωρεί σε αυτούς πτώσεις¹⁴. Ο Ωριγένης, στο αλληγορικό ερμηνευτικό του σχόλιο στο εδάφιο στο οποίο αναφερόμαστε,

10. Βέλλας (1996), 379.

11.Καϊμάκης (2001), 173.

12 Βέλλας, .ό.π.

13.Ιερεμ. 28, 49-50 (Ο').

14. Ζιγαβηνός, *Εξήγησις εις το Ψαλτήριον*, PG 128, 1243 C.

ισχυρίζεται ότι οι Ιουδαίοι που ήταν αιχμάλωτοι στη Βαβυλώνα, προεικονίζουν τις ψυχές των ανθρώπων που βρίσκονται σε κατάσταση αγνωσίας του Θεού¹⁵. Όλους τους ανθρώπους δηλαδή, και μεταξύ αυτών και εμάς, που λόγω του προπατορικού αμαρτήματος, χάσαμε τον παράδεισο, όπως οι Ιουδαίοι την Ιερουσαλήμ. Και όπως εκείνοι στη Βαβυλώνα, έτσι και εμείς, κατά την επίγεια ζωή μας, βιώνουμε τις τραγικές συνέπειες της πτώσεώς μας και τη θλίψη της αμαρτίας. Οι καρδιές και οι σκέψεις μας, πρέπει να είναι - όπως των Ιουδαίων του Ψαλμού στην Ιερουσαλήμ - στον παράδεισο που χάσαμε, αλλά και στην Άνω Ιερουσαλήμ¹⁶. Η σκέψη του παραδείσου που χάσαμε μας προκαλεί θλίψη, για να μας οδηγήσει σε μετάνοια. Η σκέψη όμως της Άνω Ιερουσαλήμ, του παραδείσου που προσδοκούμε, μας δίνει ελπίδα και δύναμη στον πνευματικό μας αγώνα !

Στίχοι 2-4 :

Εδώ ο ψαλμωδός αναπολεί τις δυστυχησμένες στιγμές που ζούσαν οι Ιουδαίοι, όταν οι φύλακές τους τους άφηναν να ξαποστάσουν στις όχθες των ποταμών ή των καναλιών της Βαβυλώνας. Τους ζητούσαν να ψάλλουν με χαρά και να υμνήσουν το Θεό τους . Όμως ο λαός του Θεού δεν ήταν δυνατό να νιώσει χαρά, ξεριζωμένος από την εστία του και υπόδουλος στους Βαβυλώνιους κατακτητές. Ως ένδειξη διαμαρτυρίας και παρακοής λοιπόν, οι Ιουδαίοι κρεμούσαν τα μουσικά τους όργανα σε κορμούς θάμνων ή δένδρων. Το μεγάλο πρόβλημά τους ήταν, πώς θα έψαλλαν ύμνους στο Θεό τους, σε έναν τόπο μακριά από το ναό Του. Ο ναός του Θεού, χτισμένος από το βασιλιά Σολομώντα, ήταν γι'αυτούς το κατ'εξοχήν ιερό. Από καιρό όμως κειτόταν ερειπωμένος στην Ιερουσαλήμ. Κατά τις ιουδαϊκές αντιλήψεις, ο ξένος τόπος της αιχμαλωσίας, η Βαβυλώνα δηλαδή, ήταν ακάθαρτος¹⁷. Μόνον ο τόπος της κατοικίας του Θεού, ο ναός του Σολομώντα, ήταν καθαρός. Επομένως κάθε θρησκευτική πράξη, έξω από την Ιερουσαλήμ, εθεωρείτο ιεροσυλία¹⁸. Ο Ζιγαβηνός θεωρεί ότι αυτοί που είχαν αιχμαλωτίσει τους Ιουδαίους, τους ζη-

15.Ωριγένης *Εις Ψαλμους*, PG 12, 834 C.

16.Ζιγαβηνός, ό.π. PG 128, 1244 D.

17. Πρβλ. Αμώς 7,17

18. Καϊμάκης , ό.π., 175.

τούσαν να υμνήσουν το Θεό, με σκοπό να τους γελοιοποιήσουν¹⁹. Ο ίδιος ερμηνευτής, ερμηνεύει και αλληγορικά τη φράση *ξένη (αλλότρια) χώρα* και διατυπώνει την άποψη ότι με τη φράση αυτή εννοείται η καρδιά κάθε ανθρώπου που είναι αλλότρια της κατά Θεόν ευσέβειας και γι' αυτό δεν υμνεί το Θεό²⁰.

Στίχοι 5-6:

Εδώ ο ψαλμωδός δεν παραλείπει να τονίσει την ιδιαίτερη αγάπη του για την Ιερουσαλήμ. Εύχεται να παραλύσει το δεξί του χέρι και η γλώσσα του, παρά να βεβηλώσει τη Σιών²¹ με την προσφορά λατρείας στο Θεό στη γη της Βαβυλώνας, ή την απώλεια της ελπίδας του σε Αυτόν. Τη μεγάλη αγάπη που ένιωθαν οι Ιουδαίοι για την Ιερουσαλήμ, ενώ βρίσκονταν στην αιχμαλωσία, οφείλουμε και εμείς, κατά τον επίγειο βίο μας, να νιώθουμε στις καρδιές μας, για τη βασιλεία του Θεού. Τίποτε να μην είναι ισχυρότερο από αυτή μας την αγάπη, όπως επισημαίνει πάλι ο Ζιγαβηνός, που πιστεύει ότι η αγάπη μας για την ουράνια Ιερουσαλήμ πρέπει να είναι *κεφάλαιον της ψυχής μας, πρώτη μας ηδονή*²². Για τον ίδιο ερμηνευτή, το δεξί χέρι έχει τη σημασία των πράξεων των αρετών, ενώ η γλώσσα σημαίνει τη θεωρία της γνώσεως του Θεού²³. Παρόμοια και η ερμηνευτική θέση του αγίου Μαξίμου του Ομολογητού²⁴.

Στίχοι 7-8:

Οι Εδωμίτες, που κατοικούσαν στο νότο της νεκράς θαλάσσης, είναι ο πρώτος εχθρός του λαού του Θεού που αναφέρεται. Αν και αδελφικός λαός των Ιουδαίων, ως απόγονοι του Ισαάκ, είχαν συνεργαστεί με τους Βαβυλωνίους κατά την άλωση της Ιερουσαλήμ²⁵. Παρότρυναν μάλιστα τους κατακτητές να καταστρέψουν εκ θεμελίων την πολιορκουμένη πόλη της Ιερουσαλήμ, με τα λόγια *κατεδαφίστε την. Γκρεμίστε μέχρι τα θεμέλια*.

Ως δεύτερος εχθρός του λαού του Θεού, αναφέρεται η πόλη (θυγατέρα) της Βαβυλώνας, που χαρακτηρίζεται από τους Ο' *ταλαίπωρος*, ενώ το εβραϊκό αναφέρει *που πρόκειται να χαθείς*. Ο ψαλμωδός εδώ, εύχεται να μην ξεχάσει

19. Ζιγαβηνός, ό.π., PG 128, 1244 D.

20. ό.π.

21 Βέλλας, ό.π., 381.

22. Ζιγαβηνός, ό.π., PG 128, 1246 D.

23. ό.π., 1244 D

24. Μάξιμος Ομολογητής, *Προς Θαλάσσιον Περί απόρων της Θείας Γραφής, Απόκρισις 55*, ΕΠΕ 14 Γ, 59.

25. Οβδιού 10.

ο Θεός το κακό που οι κάτοικοι της Εδώμ προκάλεσαν στο λαό Του. Ακόμη και οι Βαβυλώνιοι, θα λάβουν από τα χέρια του Δημιουργού την ανταπόδοση, για την υβριστική τους στάση απέναντί Του και απέναντι του λαού Του. Η αλαζονική Αυτοκρατορία της Βαβυλώνας, εισέπραξε, πράγματι, από το Δημιουργό και Κύριο της Ιστορίας, την δίκαιη τιμωρία της : Το 516 ο Δαρείος Υστάσπης την κατέλαβε και την υποδούλωσε²⁶, όπως είχε ήδη προφητεύσει ο Ησαίας²⁷. Αλληγορικά κατανοούν οι Πατέρες της Εκκλησίας μας και το στίχο αυτό. Για τον Ζιγαβηνό, Εδωμίτες είναι οι δαίμονες, που κραυγαλέα ζητούν να αδειάσουν τον πλούτο της ψυχής μας μέχρι τέλους²⁸. Βαβυλώνα ταλαίπωρη είναι, για τον ίδιο εκκλησιαστικό ερμηνευτή, η ασέβεια, την οποία θα είναι μακάριος όποιος μπορέσει να εξαλείψει²⁹.

Στίχος 9:

Είναι η κατακλείδα του ψαλμού. Εδώ ο ψαλμωδός μακαρίζει όσους μπορέσουν να συντρίψουν τα νήπια των Βαβυλωνίων στους βράχους. Τόση ήταν η απανθρωπιά τους, που οι Βαβυλώνιοι, έσπαζαν τα κεφάλια των νηπίων των λαών που κατακτούσαν πάνω σε βράχους³⁰. Για τον λόγο αυτό ο ψαλμωδός εύχεται να τιμωρηθούν και αυτοί με τον ίδιο τρόπο, που τιμωρούσαν όσους κατακτούσαν. Οι Πατέρες της Εκκλησίας μας, βλέπουν, στην ερμηνεία αυτού του στίχου, έναν πολύ σημαντικό τρόπο αντιμετώπισης των ρυπαρών λογισμών και των παθών στην πνευματική μας ζωή. Ο Ωριγένης, θεωρεί ότι τα νήπια της Βαβυλώνας είναι τα φαύλα νοήματα της ψυχής, που οι πιστοί μπορούν να διαλύσουν με την πέτρα, δηλαδή την πίστη στο Χριστό³¹. Ο αββάς Δωρόθεος, λέει ότι τα νήπια της Βαβυλώνας είναι οι πονηροί λογισμοί και θεωρεί μακάριο αυτόν που δεν τους αφήνει να αυξηθούν για να μην ενεργηθεί έτσι το κακό στην ψυχή του ´ αντίθετα, τους πιάνει και τους συντρίβει στην πέτρα. Η πέτρα είναι ο Χριστός και με την καταφυγή του σε Αυτόν τους καταστρέφει³². Τέλος, ο Ζιγαβηνός, σχολιάζει τον στίχο αυτόν λέγοντας ότι νήπια είναι οι εμπαθείς λογισμοί, οι νηπιώδεις και ανόητοι, που αν κανείς τους κυριεύσει και τους συνθλίψει στην πέτρα της πίστεως, είναι μακάριος³³.

26.Ηρόδοτος, *Ιστορία*, 3,159.

27.Ης, 21,1-10.

28.Ζιγαβηνός, ό.π., PG 128, 1246 D

29. ό.π.

30.Γιαννακόπουλος (1986) , 593.

31.Ωριγένης, ό.π., PG 12, 835 C.

32.Αββάς Δωρόθεος, *Περί του σπουδάξιν ταχέως εκκόπτειν τα πάθη, πρό του εν έξει κακή γενέσθαι την ψυχήν*, 6, ΕΠΕ 12, 477.

33.Ζιγαβηνός, ό.π. PG 128, 1246 D.

ΤΕΛΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Η Εκκλησία μας πολύ σοφά, έχει θεσπίσει να αναγιγνώσκεται ο ψαλμός ρλστ', κατά την περίοδο της Μ. Τεσσαρακοστής, που είναι, για εμάς, κατ'εξοχήν περίοδος πένθους για τις αμαρτίες μας, μετανοίας και πνευματικής εγρήγορσης. Μας προβάλλει τα λόγια του Ψαλμού σαν κανόνα μετανοίας και συντριβής για τις αμαρτίες μας, αλλά και σαν ελπίδα για τη βασιλεία του Θεού:

- Όπως οι Ιουδαίοι έχασαν την Ιερουσαλήμ, λόγω της κατάκτησής της από τον Βαβυλώνιο Ναβουχοδονόσορα, έτσι και εμείς, χάσαμε τον παράδεισο, συνεργεία του διαβόλου, που μας οδήγησε στο προπατορικό αμάρτημα.

- Ο παλαιός Ισραήλ, απώλεσε την ελευθερία που είχε στην πατρίδα του και έπεσε σε αιχμαλωσία, θρηνώντας στη γη των Βαβυλωνίων. Έτσι και εμείς, ο νέος Ισραήλ, χάσαμε την ελευθερία του παραδείσου και περιήλθαμε στην αιχμαλωσία της αμαρτίας, θρηνώντας γι' αυτό κατά τη διάρκεια του επιγείου βίου μας, που θεωρείται μια μορφή εξορίας. Μας τονίζει δηλαδή, η Εκκλησία μας, την ανάγκη της συνειδητοποίησης των αμαρτιών μας και της μετανοίας.

- Όπως οι αιχμάλωτοι στη Βαβυλώνα Ιουδαίοι, δεν απώλεσαν τη μνήμη της Ιερουσαλήμ, αλλά αγωνίζονταν να κρατούν τη σκέψη και τις καρδιές τους σε αυτήν, έτσι και εμείς, οφείλουμε να κάνουμε το ίδιο, αλλά με αναφορά στην επουράνια Ιερουσαλήμ, τον παράδεισο. Η ελπίδα της επιστροφής στην πατρίδα, εμπύχωνε τους Ιουδαίους της εποχής της αιχμαλωσίας, τους ενδυνάμωνε και τους κρατούσε σε πνευματική εγρήγορση. Και εμάς, η ελπίδα της βασιλείας των ουρανών, πρέπει να μας ενδυναμώνει στον πνευματικό αγώνα και να μας οδηγεί σε πνευματική εγρήγορση, όλες τις ημέρες της ζωής μας. Αυτό όμως ισχύει κυρίως την περίοδο της Μ. Τεσσαρακοστής, την οποία διανύουμε .

Όπως πολύ εύστοχα έχει επισημάνει ο π. Αλέξανδρος Σμέμαν, «ο ψαλμός ρλστ' είναι ο ψαλμός του ανθρώπου που συνειδητοποιεί την αποξένωσή του από το Θεό και ... συναισθανόμενος αυτή την εξορία, γίνεται πάλι εκείνος που ποτέ πια δε θα νιώσει βαθιά ικανοποίηση με τίποτε στον «πεπτωκότα» αυτό κόσμο, γιατί από τη φύση του και από την κλάση του είναι ένας αναζητητής του τέλειου³⁴».

ΚΑΛΟ ΣΤΑΔΙΟ ΑΡΕΤΩΝ ΣΕ ΟΛΟΥΣ !

Με αγάπη Χριστού
ΧΑΛΑΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
PhD. Theol, st.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΠΗΓΕΣ

1. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ

- Biblia Hebraica Stuttgartensia (ed. Elliger K., Rudolf W.), Stuttgart 1997.
- Septuaginta (ed. Alfred Rahlfs-Robert Hanhart), Stuttgart 2006.
- Novum Testamentum Graece (ed. Nestle-Aland), Stuttgart 2013.

2. ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

- Αββάς Δωρόθεος, *Περί του σπουδάξεν ταχέως εκκόπτειν τα πάθη, προ του εν έξει κακή γίνεσθαι την ψυχήν*, ΕΠΕ τόμ.12, 471-93, Θεσσαλονίκη 1981.
- Ζιγαβηνός Ευθύμιος, *Εξήγησις εις το Ψαλτήριον*, PG 128, 41-1326.
- Ηρόδοτος, *Ιστορίαι*, LCL Vol. 118.
- Μάξιμος Ομολογητής, *Προς Θαλάσσιον, περί απόρων της θείας Γραφής, (Ερωτησεις ΝΔ' - ΞΕ')*, ΕΠΕ 14 Γ, 95-115, Θεσσαλονίκη 1992.
- Ωριγένης, *Εις Ψαλμούς*, PG 12, 516 D- 849 A.

B. ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΑ – ΑΛΛΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

- Βέλλας (1996): Βασιλείου Μ. Βέλλα, Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών, *Εκλεκτοί Ψαλμοί*, Αθήναι 1996.
- Καϊμάκης (2001): Καϊμάκη Δημητρίου, Καθηγητού Πανεπιστημίου, *Ψαλώ τω Θεώ μου. Υπόμνημα σε εκλεκτούς Ψαλμούς*, Θεσσαλονίκη 2001.
- Γιαννακόπουλος (1986): Αρχιμ. Ιωήλ Γιαννακοπούλου, *Η Παλαιά Διαθήκη κατά τους Ο'Κείμενον, Ερμηνευτική Παράφρασις, Εισαγωγή, Σχόλια. Τόμος Εικοστός Τέταρτος. Οι Ψαλμοί*, Θεσσαλονίκη 1986.
- Καλαντζάκης (2006): Σταύρου Ε. Καλαντζάκη, Καθηγητή Πανεπιστημίου, *Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 2006.
- Παπαδόπουλος(2001): Νικολάου Μ. Παπαδοπούλου, Δ.Θ., Καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών, *Σύντομος Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, Αθήναι 2001.
- Schmemmann (2025):Schmemmann Alexander, *Μεγάλη Τεσσαρακοστή. Πορεία προς το Πάσχα*, Μετάφραση από τα Αγγλικά Ελένη Γιαλούρη, Αθήνα 2025.

Γ. ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΠΕ : Έλληνες Πατέρες της Εκκλησίας.

LCL : Loeb Classical Library

PG : J-P Migne, Patrologia Graeca